

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Možnosti podpory rodin
s odsouzeným ve výkonu trestu
odnětí svobody v Praze**

Lenka Hadincová, DiS.

Katedra: sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

Studijní program: sociální práce, B7508

Studijní obor: pastorační a sociální práce

Rok odevzdání: 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Možnosti podpory rodin s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody v Praze“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 12. 6. 2019

Lenka Hadincová, DiS.

Bibliografická citace

HADINCOVÁ, Lenka. *Možnosti podpory rodin s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody v Praze*. Praha, 2019, 53 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra pastorační a sociální práce. Vedoucí práce PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce se primárně věnuje možnostem podpory, kterou mohou v hlavním městě Praze využít rodiny, které mají blízkého člověka ve výkonu trestu odnětí svobody. Přibližuje podmínky výkonu vazby a výkon trestu odnětí svobody v České republice a seznamuje s negativními dopady, kterým rodiny s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody mohou čelit. Následně se bakalářská práce zabývá možnostmi podpory těchto rodin v českém prostředí z hlediska sociální politiky a sociálních služeb, psychoterapie a svépomocných skupin.

Praktická část mapuje poskytované sociální služby v hlavním městě Praze, se zaměřením na využitelnost rodinami s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody a s možnostmi Asociace občanských poraden. Dále seznamuje s vybranými nestátními organizacemi s cílovou skupinou klientů rodin s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody a blíže informuje o příspěvkové organizaci hlavního města Prahy, Centru sociálních služeb Praha, a jeho detašovaném pracovišti Resocializační a reintegrační programy.

Klíčová slova

Výkon trestu odnětí svobody, rodina, rodinné vztahy, negativní dopady, podpora, sociální práce s rodinou, sociální služby.

Summary

The bachelor thesis deals primarily with the possibilities of support that can be used by families in the capital city of Prague who have a close person imprisoned. It outlines the conditions of custody and imprisonment in the Czech Republic and introduces negative effects which families who have a close person imprisoned may face. Subsequently, the bachelor thesis deals with the possibilities of supporting these families in the Czech environment in terms of social policy and social services, psychotherapy and self-help groups.

The practical part maps the provided social services in the capital city of Prague, focusing on the usability of families with a sentenced person in prison and the possibilities of the Association of Civic Counseling Centers. Furthermore, the thesis introduces selected non-governmental organizations with a target group of clients' families with a sentenced person in prison and informs about the contributory organization of the capital city of Prague, Center of Social Services Prague and its detached workplace Re-socialization and Reintegration Programs.

Keywords

Imprisonment, family, family relationships, negative impacts, support, social work with family, social services.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D. za odborné vedení této práce, cenné rady a inspiraci. Děkuji také své rodině a přátelům za podporu a trpělivost během celého studia a zejména při realizaci této práce.

Obsah

Úvod	7
1. Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody v České republice	9
1.1 Práva odsouzených	10
2. Dopady výkonu trestu na rodinu odsouzeného	15
2.1 Rodina	15
2.2 Zpřetrhání sociálních vztahů	16
2.3 Sociální stigmatizace a izolace	19
2.4 Materiální a finanční situace	21
3. Možnosti podpory	24
3.1 Sociální politika a sociální práce	25
3.2 Psychoterapie a duševní podpora	28
3.3 Podpora osamocených rodičů při výchově	29
3.4 Svépomocné skupiny	31
4. Služby pro rodiny s odsouzeným ve VTOS v Praze	33
4.1 Popis výzkumné metody	33
4.2 Poskytované sociální služby	36
4.3 Vybrané nestátní organizace	41
4.4 Asociace občanských poraden	44
4.5 Resocializační a reintegrační programy CSSP	45
Závěr	48
Seznam literatury	50

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma možnosti podpory rodin s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody v Praze.

Zaměření na rodiny odsouzených jsem zvolila, jelikož vnímám, že přestože se o problematice odsouzených osob a výkonu trestu odnětí svobody (dále též „VTOS“) v posledních letech více hovoří, téma rodin odsouzených stále stojí spíše v pozadí a není mu věnována výraznější pozornost.

V průběhu života se setká se zátěžovými a krizovými situacemi téměř každý. Pro blízké osoby odsouzených je poté zátěžovou situací nepochybně celý proces, související jak s průběhem odsouzení blízkého člověka, tak s obdobím samotného VTOS. *„To, co lidi odlišuje při úspěšném vyrovnávání s nastalými problémy, je užitá strategie, způsob zacházení s vlastními silami a s nabízenými možnostmi.“*¹

V České republice bylo k 3. 6. 2019 vězněno celkem 21672 osob.² Můžeme předpokládat, že tento počet odpovídá počtu osob, které mají blízkého člověka ve VTOS a které jej v mnoha ohledech postrádají.

VTOS se tedy netýká pouze odsouzených samotných, ale i jejich rodin, příbuzných, přátel a známých a zasahuje tak do života mnoha osob.³

Svoji bakalářskou práci jsem rozdělila na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části nejprve přibližuji výkon vazby a VTOS se zaměřením na práva odsouzených osob, jelikož zahrnují důležitou oblast podmínek, za kterých je odsouzeným udržení kontaktu s rodinou a blízkými osobami umožněno.

Rodiny odsouzených se v době pobytu odsouzeného ve věznici potýkají nejen se všedními starostmi a povinnostmi, od zajištění domácnosti, financí, péče o sebe, případně o potomky, ale též s mnohdy

¹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 11 s. ISBN 80-7312-038-0.

² *Aktuální počty vězněných osob* [online]. Vězeňská služba ČR [cit. 2019-06-05]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>

³ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 8 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

neočekávanými problémy a těžkostmi, které odsouzení jejich blízkého mohlo vyvolat.⁴ Dále tak v teoretické části popisují možné negativní dopady nepodmíněného trestu na rodinu odsouzeného.

Teoretickou část práce uzavírám možnostmi podpory pro rodiny s odsouzeným ve VTOS, které jsem se snažila pojmout z hlediska sociální politiky a sociálních služeb, duševní podpory, podpory při výchově potomků a z hlediska svépomocných skupin.

V praktické části jsem se zaměřila na poskytované sociální služby v hlavním městě Praze, které rodiny s odsouzeným ve VTOS mohou využít. Prostřednictvím informačního portálu Ministerstva práce a sociálních věcí (dále též „MPSV“) jsem vyhledala Registr poskytovatelů sociálních služeb (dále též „RPSS“), pomocí kterého jsem provedla výzkumné šetření o dostupnosti těchto služeb. Zároveň jsem uvedla několik vybraných nestátních organizací, které se na cílovou skupinu klientů rodin s odsouzeným ve VTOS zaměřují. Praktickou část jsem doplnila o informace k činnosti občanských poraden. V závěru praktické části se věnuji přiblížení činnosti detašovaného pracoviště Resocializační a reintegrační programy, příspěvkové organizace hlavního města Prahy, Centra sociálních služeb Praha.

V práci se pro rozsáhlost tématu podrobně nevěnuji systému odborné pomoci a podpory dětem, o které se z důvodu uvěznění nemohou postarat jejich biologičtí rodiče.

Cíl bakalářské práce je zanalyzovat možnosti podpory v oblasti sociálních služeb, poskytovaných na území hlavního města Prahy, pro rodiny s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody.

⁴ RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. 63 s. ISBN 978-80-7367-544-8.

1. Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody v České republice

Je nepochybné, že pachatelé trestných činů, svým negativním chováním ohrožují soustavu hodnot, normy a fungování společnosti. Reakcí a právním následkem takového chování je trest.⁵ Účelem trestu v prostředí České republiky, dle trestního zákona, je ochrana společnosti, zamezení dalšího páčání trestné činnosti, výchova pachatele k vedení řádného života a výchovné působení nejen na pachatele samotného, ale též na ostatní členy společnosti.⁶ Izolace pachatele od společnosti je tedy vnímána jako cesta k eliminování trestné činnosti, způsob obrany proti dalším trestným činům, které by jedinec mohl znovu spáchat.⁷ Trest odnětí svobody je v České republice považován za nejpřísnější druh trestu.⁸

K odloučení rodiny od blízké osoby může dojít již před výsledkem soudního řízení, tedy před vynesením rozsudku, a to výkonem vazby ve vazebních věznicích.

Výkon vazby je upraven zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a Vyhláškou ministra spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterým se určuje řád výkonu vazby. V trestním řízení vazba představuje citelný zásah do občanských práv a svobod jedince.⁹ „*Institut vazby je opatřením v trestním řízení, které má sloužit k zajištění osoby obviněné pro účely trestního řízení a výkonu trestu. Podstatou vazby je dočasné (nicméně obvykle delší, např. několik měsíců, výjimečně i roky) omezení osobní*

⁵ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 24 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁶ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 27 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁷ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. 13 s. ISBN 978-80-7452-131-7.

⁸ ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 11 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

svobody obviněného rozhodnutím soudu.“¹⁰ Již tato fáze tak může mít negativní dopad na rodinné vazby a sociální zázemí osob obviněných ze spáchání trestného činu.

Zákon o výkonu vazby vymezuje mimo jiné práva a povinnosti obviněných osob. Práva obviněných se týkají poskytování stravy, užívání vlastního a vězeňského oděvu, zajištění poskytování duchovních a sociálních služeb, nákupu potravin a věcí osobní potřeby, uspokojování kulturních potřeb, práva týkající se péče o zdraví a právo být v rámci možností věznice zaměstnán. Mezi stěžejní práva umožňující udržení kontaktu s rodinou a blízkými osobami obviněných osob, patří zejména právo na korespondenci, užívání telefonu a právo na přijetí návštěvy.¹¹

Samotný výkon trestu odnětí svobody je zajišťován dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhlášky ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve věznicích, které jsou členěny na věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.¹² Vedle těchto dvou typů věznic jsou dále zřizovány zvláštní věznice pro odsouzené mladistvé ve věku 15 – 18 let, kdy úprava podmínek odpovědnosti mladistvých za protiprávní činy a trestních opatření je upravena zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.¹³

1.1 Práva odsouzených

S ohledem na zaměření bakalářské práce na podporu rodin, které mají blízkého člověka ve VTOS, tedy po pravomocném rozhodnutí soudu, práva odsouzených osob více rozvádím.

Práva odsouzených můžeme rozdělit do tří skupin. Ustanovení zákona a řádu o výkonu trestu odnětí svobody upravuje jednak podmínky pro přiměřený duševní a fyzický rozvoj odsouzených osob, tedy upravu-

¹⁰ VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 163 s. ISBN 978-80-7478-898.

¹¹ Zákon č. 293/1993 Sb. – Zákon o výkonu vazby

¹² Zákon č. 169/1999 Sb. – Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

¹³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

je sociální podmínky odsouzených a poskytování zdravotní péče, jednak upravuje omezení některých práv a svobod, kterým jsou odsouzení povinni se podrobit. Ta se vztahují k nedotknutelnosti osoby a soukromí, svobody pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností a práva svobodné volby povolání. Po dobu výkonu trestu jsou dále odsouzení zbaveni práva na stávku, sdružování se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, podnikat či provozovat jinou hospodářskou činnost, práva svobodné volby lékaře a zdravotního zařízení, práva ve výkonu trestu zakládat politická hnutí a strany a právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce. Třetí skupinou jsou práva týkající se udržení či rozšiřování sociálních vztahů. Mimo práva na uspokojování kulturních potřeb, práva na zajištění duchovní služby a využití sociálních služeb, práva na používání dalších věcí, souvisejících se zajištěním dalšího vzdělávání či s programem zacházení s odsouzeným, práva na přijetí balíčku, práva na nákup potravin a věcí osobní potřeby, práva na příjem peněz, které jsou poté ukládány na účet vězněného a práva na ochranu svých práv, má odsouzený právo na korespondenci, užívání telefonu a návštěvy.¹⁴ Tato tři základní práva tak, stejně jako u výkonu vazby, umožňují rodinám a blízkým osobám odsouzených, kontakt s nimi.

Do metod zacházení s odsouzenými patří mimo obecné metody, tedy zákony, předpisy a další závazná nařízení a pravidla, také individuálně sestavené speciální programy zacházení, které mimo jiné zahrnují oblast utváření vnějších sociálních vztahů.¹⁵ Ty bývají označovány jako extramurální, jelikož jsou zaměřené na oblast kontaktu s vnějším světem mimo prostory věznice a udržení vztahu s rodinou a blízkými, s cílem tyto vztahy posílit a uspokojit tak zároveň základní psychické potřeby odsouzených.¹⁶

¹⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 98-99 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

¹⁵ VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 27 s. ISBN 978-80-7478-898.

¹⁶ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika jako věda žaláři*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. 375 s. ISBN 978-80-7452-131-7.

V českých věznicích zároveň působí vězeňští kaplani a dobrovolní duchovní z řad náboženských organizací, kteří mimo jiné pomáhají odsouzeným kontakty s rodinou zprostředkovat.¹⁷

1.1.1 Korespondence a užívání telefonu

V době odloučení jsou významnou součástí zprostředkovaného kontaktu odsouzeného s jeho blízkými korespondence a telefonické hovory, které napomáhají zmírnit vzájemnou izolaci odsouzeného a jeho rodiny.¹⁸ Čas plyne odsouzeným uvnitř věznice jiným způsobem, nežli jeho blízkým, kteří jsou denně vystaveni množství podnětů a informací. Vzájemná, pokud možno pravidelná komunikace je tak pro udržení vztahu odsouzeného a jeho rodiny důležitý prvek. Pravidelnost se potom jeví jako zásadní, jelikož v případě, že je vzájemný kontakt z jakéhokoli důvodu pozdržen, vytváří tato skutečnost množství obav, otázek a pochybností, zda je na druhé straně vše v pořádku.¹⁹

Odsouzený má právo na svůj náklad přijímat a odesílat korespondenci. Vězeňská služba České republiky (dále jen „VS ČR“), je z důvodu rizika přípravy nebo páchaní trestného činu, oprávněna provádět její kontrolu a s obsahem zasílaných písemností se seznámit. Kontrola neprobíhá u písemností, zasílaných mezi odsouzeným a jeho obhájcem, advokátem, státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu či mezi odsouzeným a mezinárodní organizací, která podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, je příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv.²⁰

Odsouzený má dále právo ke kontaktu s blízkou osobou, obhájcem nebo advokátem, použít telefon tomu věznicí určený, v době vymezené vnitřním řádem věznice. Používání telefonu lze omezit, vyžaduje-li to

¹⁷ JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika jako věda žaláři*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. 52 s. ISBN 978-80-7452-131-7.

¹⁸ RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. 28 s. ISBN 978-80-7367-544-8.

¹⁹ *Z vězení venku. Sborník z konference: Olomouc, 27. listopadu 2007*. Olomouc: Charita Olomouc, 2007. 16 s. ISBN 978-80-254-1056-1.

²⁰ Zákon č. 169/1999 Sb. – Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

ochrana bezpečnosti nebo práv jiných osob. Náklady spojené s použitím telefonu hradí odsouzený.²¹

Odsouzený může věznici požádat o povolení telefonních čísel blízkých osob. Počet těchto telefonních čísel bývá zpravidla omezen na pět. Věznice zpravidla následně ověřuje, zda uvedená telefonní čísla skutečně patří osobám, které odsouzený uvedl. Pokud dojde ke schválení těchto čísel, může odsouzený uskutečňovat telefonické hovory v režimu a frekvenci dle vnitřního řádu věznice. Telefonní hovory odsouzený uskutečňuje na svůj náklad z předplacené telefonní karty. Tu odsouzený může obdržet v povolené zásilce či ji zakoupit ve vězeňské prodejně.²²

1.1.2 Návštěvy

K udržení a upevnění sociálních vazeb, které odsouzení měli před nástupem do VTOS, je možnost návštěv stěžejní. S možností udržovat kontakt s rodinou a dalším sociálním prostředím zároveň souvisí samotný zájem o co možná nejméně problémový návrat odsouzeného do běžného života na svobodě.²³

Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu 3 hodin měsíčně. Návštěvy probíhají v návštěvních místnostech. Pokud vnitřní řád věznice nestanoví vyšší počet, mohou odsouzeného současně navštívit nejvýše 4 osoby, a to včetně nezletilých dětí. U nezletilých dětí ve věku do 15 let musí být vždy účasten doprovod osoby starší 18 let. Ředitel věznice zároveň může povolit uskutečnění návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby, v prostorách k tomu určených. Stejně tak může ředitel věznice z bezpečnostních důvodů rozhodnout, že se návštěva uskuteční při oddělení návštěvníka od odsouzeného přepážkou. Návštěva může být bez náhrady předčasně ukončena, pokud od-

²¹ Zákon č. 169/1999 Sb. – Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

²² MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 67 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

²³ ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 73 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

souzený nebo návštěvníci i přes upozornění zaměstnance Vězeňské služby, porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice.²⁴

V některých věznicích je možné návštěvy rozdělit na dvě části po 1,5 hodinách, které se uskuteční v různých dnech.²⁵ Tato varianta se jeví jako vhodná pro návštěvy s malými dětmi či s ohledem na zdravotní důvody.

Odsouzení v souvislosti s návštěvou mohou také jako formu kázeňské odměny obdržet povolení opuštění věznice až na 24 hodin či na přerušení výkonu trestu.²⁶ Ředitel věznice může odsouzenému výkon trestu přerušit až na 20 dní za kalendářní rok, s tím, že doba přerušení VTOS se do něj plně započítává.²⁷ Pokud odsouzenému bylo v žádosti o opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo v žádosti o přerušení VTOS vyhověno, může prostory věznice opustit bez dohledu zaměstnanců a odborného personálu věznice, na přesně stanovený čas a místo pobytu.²⁸

Přestože je možnost blízkého ve věznici navštívit zásadní, je třeba mít na paměti samotný prostor, kde k návštěvě a tolik důležité vzájemné komunikaci rodiny s odsouzeným dochází. Prostředí věznice a přítomnost vězeňského personálu, může na rodinu působit stresujícím dojmem.

²⁴ Zákon č. 169/1999 Sb. – Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

²⁵ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 57 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

²⁶ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 107 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

²⁷ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 137 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

²⁸ VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 29 s. ISBN 978-80-7478-898.

2. Dopady výkonu trestu na rodinu odsouzeného

2.1 Rodina

Současná dvougenerační nukleární rodina je tvořena partnerskou či manželskou dvojicí, která sdílí intimní soužití a pečuje o své děti, děti přisvojené či děti z předchozích vztahů muže či ženy. ²⁹ „V současné západní společnosti již není přiměřené definovat rodinu legalizací svazku mezi dospělými ani biologickou příbuzností mezi dětmi a rodiči.“ ³⁰

Přestože rodina ve své tradiční více-generační či rodové podobě nepochybně prošla řadou proměn, nadále představuje prostředí, které je nenahraditelné a představuje útočiště domova. ³¹ Můžeme také říci, že funkční rodina představuje společenství lidí, kteří se dokážou obětovat ve prospěch jiných členů rodiny, umějí své vlastní potřeby omezit a upřednostnit potřeby ostatních členů rodiny. ³²

Rodina je také primárním faktorem socializace v raném dětství, významně ovlivňuje vývoj a sebe-pojetí dítěte. ³³ Na vývoj jedince působí rodina a emocionální vztahy v ní již od narození, vytváří dlouhodobé citové vazby a v neposlední řadě dává rodina základ stupnici hodnot, připravuje jedince na přijetí rolí a vzorů jednání. ³⁴

Pro mnoho osob, jejichž blízký byl k VTOS odsouzen, jde o zcela nově vzniklou situaci, se kterou se dosud neseťkali a ve které se neumí

²⁹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 137 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

³⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 17 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

³¹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 149 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

³² MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. 19 s. ISBN 978-80-262-0968-3.

³³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 36 s. ISBN 80-7312-038-0.

³⁴ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 38 s. ISBN 80-7312-038-0.

orientovat. ³⁵ „Stres z odloučení, nedostatek soukromí, nedostatek adekvátní komunikace a podpory, sociální stigmatizace, finanční problémy, děti bez přítomnosti otců, osamělost, pravidla vězeňského systému kládou na vztah v rodině obrovský tlak.“ ³⁶

2.2 Zpřetrhání sociálních vztahů

Jako zásadní negativní dopad, který uvěznění na rodinu vězněného má, se jeví samotné odloučení a ztráta sociálních vazeb.

Členové rodiny odsouzeného nadále zůstávají v roli partnera, partnerky, manžela, manželky, otce, matky, sourozence, syna, dcery, případně dalších rodinných členů. Skutečnost samotného odsouzení jejich blízkého na těchto rolích nic nemění, pakliže se sami nerozhodnou ke změně, například k rozvodu. ³⁷

Na vztah mohou mimo samotné separace negativně působit i pocity zlosti, obavy, žárlivost, pocit izolace. ³⁸ Jak děti, tak dospělí členové rodiny, mohou na uvěznění svého blízkého reagovat rozličně, mohou prožívat trauma, stres, bezmoc a zmatek. Pakliže rodina nemá s procesem odsouzení a uvěznění žádnou, byť zprostředkovanou, předchozí zkušenost, často neví, co může čekat, co se s jejich blízkým bude dít, co bude následovat a na koho se mohou obrátit s žádostí o informace a pomoc. ³⁹

Dalším problémem, který souvisí i s finančními dopady, je samotná realizace návštěv odsouzeného. Přestože je každá věznice na území České republiky dosažitelná během jednoho dne a VS ČR má zájem umístit odsouzeného tak, aby mu bylo umožněno sociální vztahy s blíz-

³⁵ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 8 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

³⁶ ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 71 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

³⁷ RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. 20 s. ISBN 978-80-7367-544-8.

³⁸ ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 72 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 116 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

kými udržovat,⁴⁰ představuje dojíždění rodiny do věznic a náklady s tím spojené, mnohdy zásadní problém.

Zpřetrhání sociálních vztahů se poté pochopitelně neváže pouze k vztahům mezi dospělými jedinci, ale též vztahům k nezletilým dětem a s tím spojené výchově dětí pouze jedním z rodičů, příbuznými, pěstouny či výchovnými institucemi. „*Vždyť rodina je základním životním prostředím dítěte. Nejen, že dítě obklopuje, ale také se do něj promítá.*“⁴¹

Pro dítě a jeho celkovou prosperitu mají oba rodiče nezastupitelnou roli. V případě absence jednoho z rodičů, může mít dítě obtíže v navazování dalších mezilidských vztahů, prožívat nedůvěru ve své schopnosti a dovednosti.⁴² Zejména v případě odsouzení otce a jeho následné absenci při výchově dítěte, mohou negativní důsledky zahrnovat zhoršení školního prospěchu dítěte, častější problémy v chování, časnější začátek sexuálních aktivit, celkovou psychickou nepohodu. Dobrý vztah dítěte s otcem a především jeho účast na výchově potom například redukuje míru agresivity v chování chlapců.⁴³ „*Otcovská péče a láska mají silný pozitivní vliv na sociální, emoční a kognitivní vývoj a fungování dětí a adolescentů.*“⁴⁴

V rámci VTOS žen, které jsou těhotné, či po porodu dítěte, soud vždy výkon trestu odnětí svobody odloží na dobu jednoho roku po porodu.⁴⁵ Jsou-li pro to ve věznicí podmínky, může ředitel věznice odsouzené ženě zároveň povolit péči o nezletilé dítě v průběhu VTOS, tedy

⁴⁰ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 123 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

⁴¹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 135 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

⁴² JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 321 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁴³ MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. 37 s. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁴⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. 38 s. ISBN 978-80-262-0968-3.

⁴⁵ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 86 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

v prostředí věznice, a to u nezletilých dětí do věku tří let.⁴⁶ Tato forma výkonu trestu matek s nezletilými dětmi, je vždy důkladně zvažována a povolena, pouze pokud se odsouzená o dítě odpovědně starala již před výkonem trestu, pokud má dostatek materiálních a finančních prostředků k zajištění péče o ně a zda má možnost o děti pečovat i po propuštění.⁴⁷ V případě, že odsouzené ženě nebylo v žádosti o péči o nezletilé dítě v prostředí věznice vyhověno a druhý rodič není schopen se o dítě postarat, je třeba hledat další varianty řešení. Pakliže je to možné, bývá využívána péče prarodičů, péče náhradní rodiny či, je-li to nezbytné, ústavní péče.⁴⁸

V případě odsouzení jednoho z rodičů jej dítě vídá málo či nepravidelně, případně k osobnímu kontaktu nedochází z mnoha různých příčin (velká vzdálenost pro realizaci osobních návštěv, náklady s návštěvou spojené, rodiče usoudí, že prostředí věznice není pro dítě vhodné apod.), vůbec. Je tedy otázkou, zda situace ztráty bezpečných rodičovských vazeb nevyvolá v dítěti obavu, že jej opustí i druhý rodič.⁴⁹ V důsledku zpřetrhání sociálních vztahů a absence pravidelného kontaktu s druhým rodičem tak u dětí může dojít k dlouhodobému citovému strádání.

Nepřítomnost jednoho z rodičů v domácnosti však může negativně ovlivňovat nejen samotné dítě, ale též druhého rodiče, kdy taková situace jeho odpovědnost za dítě zvyšuje.⁵⁰ Pro osamocené rodiče je péče o dítě či děti, jejich výchova, spolu s ekonomickou situací rodiny, jejím finančním zajištěním a celkově vedením domácnosti, velkou zátěží. Tento psychický a ekonomický tlak se poté může promítat do další

⁴⁶ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 86 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

⁴⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 110 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁴⁸ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 116 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁴⁹ TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, 2007. 30 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

⁵⁰ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 43 s. ISBN 80-7312-038-0.

generace, jelikož rodina je poté, přinejmenším oproti úplným rodinám bez blízkého ve VTOS, více ohrožena nezaměstnaností, nevyhovujícím bydlením, sociální izolací či v protikladu pracovní vytížeností, nedostatkem volného času a nedostatečně věnovanou pozorností dětem.⁵¹

Přetíženost v důsledku absence druhého rodiče na výchově, vede k omezení času, po který se zbývající rodič dítěti věnuje, k omezení schopnosti být dětem k dispozici jak samotnou fyzickou přítomností, tak po stránce citové.⁵²

Pokud jsou členové rodiny s odsouzeným ve VTOS dlouhodobě konfrontováni s prožíváním a působením negativních emocí, jako je zármutek, pocity vzteku, strachu, nejistoty, hanby či méněcennosti, může dojít k narušení jejich psychické rovnováhy, konfliktům, prožívání stresu a vzniku neurotických a psychosomatických obtíží.⁵³

2.3 Sociální stigmatizace a izolace

Veřejnost má mnohdy zkreslené informace o vězeňství a odsouzených osobách.⁵⁴ Tento postoj pak může přenášet i na blízké osoby vězněných osob. „*Pojmy stigmatizování a etiketizování poukazujeme na to, že společnost (nebo určitá její část) považuje některé znaky druhých lidí za hodné pozornosti, poněvadž svědčí o něčem, co není normální, správné; čeho je třeba se bát, vůči čemu je třeba být obezřetný; co je třeba být připraven trestat nebo omezovat.*“⁵⁵

Sociální stigma, spojené s nálepkou pobytu ve vězení, je způsobeno i postojem veřejnosti ke kriminalitě, který je do značné míry utvářen

⁵¹ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 44 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁵² TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů, 2007. 94 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

⁵³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 219 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁵⁴ ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 7 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

⁵⁵ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 103 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

médii. Dle některých kriminologů je vliv médií na názory veřejnosti, vztahující se ke kriminalitě a pachatelům trestné činnosti, za určitých okolností zřetelný, a může z něj plynout sklon k užívání stereotypů.⁵⁶ Na základě výzkumů veřejného mínění lze zároveň hovořit o malé informovanosti veřejnosti, spojené se skutečností, že většina občanů považuje trestní sankce za příliš mírné.⁵⁷ Z tiskové zprávy Centra pro výzkum veřejného mínění vyplývá, že z 1028 dotázaných, by pouze 53 % respondentů odsouzeným povolilo možnost návštěvy blízkých a 42% možnost si s nimi dopisovat.⁵⁸ Dá se tak usuzovat, že část společnosti má k odsouzeným osobám negativní vztah.⁵⁹ Ten může být společností přenášen i na osoby, které jsou s odsouzenými spojeny blízkými sociálními vazbami.

*„Stigma pachatele se přenáší na členy rodiny, zejména v mínění místního společenství, u dospělých také do zaměstnání, u dětí rovněž do prostředí školy.“*⁶⁰ Na školní úspěšnost dítěte má rodinné prostředí zásadní vliv. Odsouzení jednoho z rodičů poté mnohdy nepochybně představuje vliv negativní. Tomu však může přispívat již samotná představa, že děti z neúplných domácností (nad rámec vědomí skutečnosti odsouzení jednoho z rodičů), nemají tak vysokou školní úspěšnost.⁶¹ Dítěti je tak neúspěšnost předem predikována, což může mít negativní vliv na jeho další vývoj.

⁵⁶ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, 2010. 42 s. ISBN 978-80-247-2982-4.

⁵⁷ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, 2010. 50 s. ISBN 978-80-247-2982-4.

⁵⁸ Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. *Názory veřejnosti na funkci výkonu trestu odnětí svobody: Tisková zpráva* [online]. In: 2008 [cit. 2018-11-05]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a903/f9/100769s_ob80331.pdf

⁵⁹ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 8 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

⁶⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 116 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁶¹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 42 s. ISBN 80-7312-038-0.

Se sociální stigmatizací nepochybně souvisí i sociální izolace. Lidé jako bytosti sociálně žijící, mají mnohdy potřebu sdělovat své emoce, postoje, hodnoty, přání či obavy. Mají potřebu komunikovat, svěřit se.⁶² V naplnění těchto potřeb může rodinám s odsouzeným ve VTOS bránit jejich obava ze zpětné vazby okolí, z negativní reakce na odsouzení v rodině.

Zejména v případě péče o děti se volný čas druhého rodiče omezuje na sociální kontakty s kolegy v zaměstnání, případně s dalšími příbuznými. Na přátele a další interpersonální kontakty zpravidla chybí čas, finanční prostředky či jim brání momentální nepříznivý emocionální stav.⁶³

Osamělost a odloučení od druhých lidí může vést k depresím, panic-kým úzkostem. Jak uvádějí výzkumy, v krajním případě může dlouhodobá sociální izolace vyvolat sebepoškozovací tendence, či dokonce sebevražedné sklony.⁶⁴

2.4 Materiální a finanční situace

„Příjem rodiny přímo ovlivňuje kvalitu zabezpečování každodenních potřeb (strava, bydlení, zdravotní péče, vzdělávání aj).“⁶⁵

V důsledku uvěznění blízkého člověka dochází zpravidla ke ztrátě jednoho z příjmů rodiny a s tím spojených finančních komplikací. V případě péče o potomka může zároveň dojít k negativnímu dopadu právě na děti a jejich výchovu, kdy rodina kompenzuje ztrátu jednoho z příjmů zvýšenou pracovní zátěží a tedy omezením společně tráveného času s dětmi. *„Snaha vyrovnat se s osobními a finančními těžkostmi*

⁶² VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 50 s. ISBN 978-80-7478-898.

⁶³ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 47 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁶⁴ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 16 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 45 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

*může odvrátit jejich pozornost od potřeb dětí a snížit jejich rodičovskou kompetenci.“*⁶⁶

Nepříznivá ekonomická situace výrazně omezuje možnosti dětí účastnit se kroužků a dalších hrazených mimoškolních aktivit, včetně doučování, stejně jako životní styl všech členů rodiny, tedy omezení možností pro realizaci duševního, kulturního či sportovního rozvoje.⁶⁷

Zhoršení finanční situace může zároveň vést k nutnosti změnit dosavadní bydliště za finančně méně nákladné a zpravidla také méně vyhovující.

V kritických případech, kdy by bytovou situaci již nevyřešila ani změna lokality či změna ubytování s nižšími náklady na bydlení, je možné vyhledat ubytování azylového typu. Azylové domy však mají zpravidla omezenou kapacitu, kdy vedou zájemce o ubytování v pořadníku. Jde zároveň o přechodné ubytování na omezenou dobu, zpravidla několika měsíců.⁶⁸

Samotní odsouzení se zároveň velmi často potýkají se zadlužeností, ať již s dluhy z minulosti, či ve spojitosti s náklady trestního řízení, náklady výkonu trestu, povinností náhrady škody poškozeným či nemajetkové újmy pozůstalým. Pakliže jsou ve VTOS zaměstnaní, část jejich pracovní odměny je na srážky odváděna, nicméně tato část zpravidla jejich zadluženost výrazně nezmírní. Tyto pohledávky tak představují další stresový faktor a budoucí riziko pro rozpočet celé rodiny.

Osoby, které se v důsledku uvěznění svých blízkých ocitli v pro ně nové, neznámé situaci, mnohdy nemají právní znalosti, které by jim pomohly se orientovat, získat přehled a potřebou informovanost. Pokud

⁶⁶ TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, 2007. 94 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 44 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁶⁸ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 47 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

se obrátí na advokáty, je třeba opět předpokládat, že tato pomoc je zpoplatněna.⁶⁹

Rodina si nemusí být vědoma všech možností, jak nepříznivou finanční situaci zlepšit a řešit, nemusí mít povědomí o nároku na sociální dávky či způsobech, jak adekvátně snížit dosavadní výdaje.⁷⁰ Nemusí mít přehled o aktuální situaci na trhu práce, možnostech uplatnění na něm či o dostupných rekvalifikačních kurzech, které by jejich možnosti získání vhodnějšího zaměstnání mohly zvýšit. Zároveň se členové rodiny mohou dostat do spirály zadluženosti a nemít povědomí, jak s věřiteli komunikovat a situaci konstruktivně řešit.

⁶⁹ MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. 8 s. ISBN 978-80-87212-89-9.

⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 52 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

3. Možnosti podpory

Je nepochybné, že rodiny, které mají blízkého člověka ve VTOS, se mnohdy musejí vyrovnat s množstvím pro ně zcela nových překážek a negativními dopady, které tato změna životní situace, s sebou nese.

Většinu životních krizí, náročných situací a překážek, které představují v mnoha oblastech zátěž pro vedení spokojeného života, lidé překonávají bez profesionální pomoci.⁷¹ K jejich překonání využívají neformální zdroje podpory, jako například podpůrnou síť členů rodiny, přátel, kolegů v zaměstnání, spolužáků, učitelů. Druzí lidé představují oporu, jsme s nimi ve vzájemných vztazích, interakci, komunikaci.⁷² Skutečnost, zda se člověk rozhodne vyhledat odbornou pomoc, tak závisí na mnoha oblastech, mimo jiné na jeho schopnosti využít vlastní potenciál, na skutečnosti, zda má k dispozici podporu blízkého okolí a v neposlední řadě na samotné dostupnosti a kvalitě odborných služeb.⁷³ „Pod tlakem nepříznivých okolností bývají dospělí obvykle ochotni i participovat na hledání cest k řešení, spolupodílet se na porozumění problémům a získávání poznatků o sobě.“⁷⁴

Postupy a formy práce podporující fungování rodiny mohou mít mnoho podob, od podpory zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované odborníkem po služby a programy, zaměřené na podporu rodinám.⁷⁵ V obecné rovině je možné při řešení obtížné životní situace využít sítě podpůrných služeb a profesionální odborné pomoci.

Mezi subjekty, které se mohou na podpoře rodiny podílet, je možné zahrnout například organizace vykonávající státní veřejnou správu, školská a zdravotnická zařízení, příspěvkové, nestátní neziskové a cír-

⁷¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 128 s. ISBN 80-7178-548-2.

⁷² HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 16 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

⁷³ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 128 s. ISBN 80-7178-548-2.

⁷⁴ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 368 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁷⁵ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. 17 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

kevní organizace poskytující sociální služby, Probační a mediační službu České republiky (dále jen „PMS ČR“), psychology, terapeuty a speciální pedagogy.⁷⁶ Důležitá je pak provázanost služeb a spolupráce mezi všemi zúčastněnými subjekty a odborníky, kteří se na řešení situace konkrétní rodiny podílejí.

3.1 Sociální politika a sociální práce

Z širšího hlediska pojetí sociální politiky, ji lze definovat jako konkrétní jednání státu, případně dalších nestátních subjektů, které ovlivňuje sociální sféru společnosti a váže se přímo k životním podmínkám lidí.⁷⁷

Pro realizaci sociální politiky má rozhodující význam stát a jeho orgány, například MPSV či úřady práce. Dalšími významnými subjekty jsou místní komunity, obce a jejich instituce, občanské iniciativy, neziskové organizace, církve a v neposlední řadě samotní občané, rodiny, domácnosti.⁷⁸

Jako základní nástroje sociální pomoci lze jmenovat poradenství, prevenci sociálně-patologických jevů, sociálně-právní ochranu, dávky sociální pomoci v podobě finanční a věcné.⁷⁹ V rámci pomoci s uspokojováním sociálních potřeb občanů, ať již hmotných, psychických či sociálních, jsou součástí sociální politiky a dalším základním nástrojem sociální pomoci sociální služby, tedy služby sociálního poradenství, péče a prevence.⁸⁰

Jako důležité ve směru k cílové skupině rodin s odsouzeným ve VTOS považují přiblížit sociálně-právní ochranu, poskytovanou nezletilým dětem, jelikož situace v rodině po odsouzení jednoho z rodičů může

⁷⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 37-38 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁷⁷ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 24 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

⁷⁸ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 50 - 51 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

⁷⁹ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 306 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

⁸⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 212 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

vést k závažným výchovným problémům dětí a mladistvých. Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže je orientována na předcházení jejich rizikového vývoje a minimalizaci důsledků sociálně patologických jevů (alkoholismus v rodině, závislosti, prostituce aj.).⁸¹ Vedle sociálních pracovníků, kteří se sociální situací v rodinách zabývají, působí na oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) kurátoři pro mládež. Činnost pracovníků OSPOD zahrnuje sociálně-právní poradenství poskytované rodině a dětem, sociálně-výchovnou péči a pomoc, spolupráci s dalšími zúčastněnými institucemi či účast na soudních řízeních jako opatrovníci či kolizní opatrovníci.⁸² V případě závažných výchovných problémů dítěte a otázek, spojených s jeho výchovou v případě odsouzení blízkého člena rodiny, se tak mohou osoby, které mají dítě s rodičem ve VTOS v péči, obrátit na pracovníky OSPOD.

V důsledku nepříznivé finanční situace spojené s odsouzením blízkého člena rodiny, se rodina může dostat až do situace hmotné nouze, tedy ocitnout se bez prostředků k zajištění základních životních potřeb. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zavádí pro tyto případy dávky příspěvku na živobytí, doplatku na bydlení a mimořádné okamžité pomoci.⁸³

*„Sociální služby vyjadřují zájem společnosti (státu, kraje, obce) na pomoci, podpoře a péči lidem, kteří se ocitají v obtížných životních situacích.“*⁸⁴ V péči o rodinu mají sociální služby, upravené zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb.⁸⁵, zásadní roli.

S ohledem na podporu rodin s odsouzeným ve VTOS je možné jmenovat zejména zařízení sociálních služeb krizové pomoci, azylové do-

⁸¹ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 308 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

⁸² ČERNÍKOVÁ, Vlastislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 222 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁸³ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 315 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

⁸⁴ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 361 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁸⁵ Zákon č. 108/2006 Sb. – Zákon o sociálních službách

my, kontaktní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, pečovatelské služby či sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.⁸⁶ Každá rodina může odsouzení svého blízkého vnímat a prožívat odlišně. Tato skutečnost může přinášet rozličné negativní dopady. Jaké služby tyto rodiny potřebují, které vyhledávají a které jsou jim poskytovány, tak vyplývá z individuálních potřeb těchto rodin a jejich členů.⁸⁷ S ohledem na uvedené negativní dopady odsouzení na rodinu odsouzeného, mohou tyto rodiny v rámci poskytovaných sociálních služeb využít zejména pomoc při hledání zaměstnání, zprostředkování ubytování, finanční podporu, poradenství ve věcech občansko-právních. Oblast sociální péče zahrnuje mimo jiné práci s rodinou odsouzeného, pomoc při kontaktu s institucemi a úřady.⁸⁸

S ohledem na rozsáhlost možných problematických situací, které s odsouzením blízkého člověka souvisí, mají velký význam služby sociálního poradenství, prostřednictvím kterých mohou být rodinám poskytnuty informace o různých možnostech řešení rozličných životních situací či o návazných specializovaných službách.

Rodiny odsouzených mohou též ve své nepříznivé situaci oslovit sociálního kurátora pro dospělé. Byť je činnost sociálních kurátorů primárně orientována na sociální pomoc společensky nepřizpůsobeným dospělým občanům⁸⁹, tedy mimo jiné na spolupráci se samotnými odsouzenými či propuštěnými z VTOS, v rámci snahy o vytvoření vhodných podmínek pro návrat odsouzených po VTOS zpět do rodinného prostředí či pro zodpovězení základních trestně-právních otázek rodin odsouzených, představuje sociální kurátor pro dospělé důležitého kompetentního pracovníka.

⁸⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 40-41 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁸⁷ ŠÁNDOROVÁ, Zdenka. *(Re)socializace v rané péči*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. 54 s. ISBN 978-80-7395-961-6.

⁸⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 214-215 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

⁸⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 222 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

3.2 Psychoterapie a duševní podpora

Možnost využít psychoterapie, vyhledat odbornou terapeutickou pomoc, v tíživé situaci po odsouzení a uvěznění blízkého ve VTOS uvádím, jelikož ztrátu blízkého člověka v důsledku odsouzení můžeme nazvat krizí v důsledku životních změn.

Životní krize obecně jsou zpravidla důsledkem déletrvajících obtíží, s nimiž si jedinec nemusí vědět rady a zároveň nevědět, na koho se může s žádostí o pomoc obrátit.⁹⁰ Situace, spojená s odsouzením blízké osoby, může takové životní obtíže představovat. Jedinec, který zůstal na veškeré běžné i nově vzniklé starosti sám, je nemusí být schopen vlastními silami řešit a zvládnout, mohou na něj klást značný emoční nárok. Členové rodiny odsouzených mohou v takovém případě vyhledat odbornou terapeutickou pomoc a podporu.

„Psychoterapie se zabývá vnitřními obtížemi, jež oslabují pacientovu schopnost vyrovnávat se s úkoly a tlaky přítomnými v jeho životě.“⁹¹ Je tedy orientovaná na potřeby klienta. „Vždy totiž jde o individuální setkání člověka s člověkem, v němž sehrává zásadní důležitost opravdovost ze strany pomáhajícího, jeho schopnost vcítění se do druhého a přijetí postiženého takového, jaký je – bez jakýchkoli podmínek a výhrad.“⁹²

Samotná pomoc v první řadě začíná uměním rozpoznat a porozumět obtížím, duševnímu rozpoložení či životní krizi klienta, poskytnutím žádoucí pozornosti a trpělivosti.⁹³ *„Zásada nehodnotit a emoční podpora jsou základem, na který bude možné později navázat.“⁹⁴* Pomoc oso-

⁹⁰ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 98 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

⁹¹ BRUCH, Hilde. *Základy psychoterapie*. Praha: Triton, 1997. 8 s. ISBN 80-85875-45-4.

⁹² JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 262 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁹³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 262 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁹⁴ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 263 s. ISBN 80-7312-038-0.

bám ohroženým krizí, vyžaduje schopnost vcítit se do jejich duševního stavu, prožívání, pochopení toho, co se v jedinci odehrává, a to bez vlastních hodnotících soudů.⁹⁵ Zásada jakkoli nehodnotit a vyvarování se zaujímání osobních stanovisek a předsudků se poté jeví jako o to více zásadní a důležitá pro osoby, které se vyrovnávají s přítomností sociální stigmatizace a negativními reakcemi okolí, které je s přítomností odsouzení v rodině jedince srozuměno.

Úskalím psychotherapeutických konzultací v soukromých ordinacích však je, že jsou zpoplatněné. Na úvodní rozhovor s klientem má velký vliv osobnost terapeuta, jeho přístup je klientovi, otevřenost a v neposlední řadě jeho vlastní důvěra v to, co dělá a nakolik je schopen vnímat klientovu potřebu pomoci a pochopení.⁹⁶ Psychotherapie sama o sobě tedy nebývá omezena na jednorázový, úvodní kontakt. Spolu s neopomenutelným významem výběru vhodného terapeuta, kdy může být nezbytné věnovat čas a několik konzultací, než se klient vůbec bude cítit dobře a bude o vhodnosti výběru terapeuta přesvědčen, se psychotherapie v soukromých ordinacích členům rodin s odsouzeným ve VTOS stávají mnohdy nedostupné.

S ohledem na uvedené možné negativní finanční dopady odsouzení blízkých na jejich rodiny, je možné se obrátit na klinické psychology, hrazené pojišťovnou, avšak zde může být problematická dlouhá čekací doba pro objednání.

3.3 Podpora osamocených rodičů při výchově

S osamoceným rodičovstvím souvisí možné problémy s výchovou dětí. „V rodinách s menšími dětmi se pomáhající pracovník obvykle setkává s více obtížemi. V rodinách s dospívajícími dětmi jsou někdy výchovné problémy v popředí. Děti jsou dnes od útlého věku vychovávány v kolektivních zařízeních. Spolupráce rodiny, pedagogů a dalších od-

⁹⁵ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 263 s. ISBN 80-7312-038-0.

⁹⁶ BRUCH, Hilde. *Základy psychotherapie*. Praha: Triton, 1997. 12 s. ISBN 80-85875-45-4.

borníků je proto nutná a žádoucí.“⁹⁷ Skutečnost chybějícího partnera v domácnosti, byť více či méně přechodná, může způsobit, že druhý rodič se též dítěti stane nedostupným, například z důvodu nedostatku volného času, který by mohl dítěti adekvátně věnovat, vyčerpání v zaměstnání či v důsledku dlouhodobě prožívaného stresu.⁹⁸

Při výchově dětí mohou být rodině nápomocná školská poradenská zařízení, tedy pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a také školní poradenská pracoviště. Z pohledu rodiče, který po uvěznění partnera vnímá vzdělávací proces dítěte a svou rodičovskou roli v něm jako ztíženou, se jako vhodná jeví zejména podpora pedagogicko-psychologických poraden, které zjišťují speciální vzdělávací potřeby žáků a poskytují výchovné poradenství.

Rodinám s dítětem poskytují podporu též sociálně aktivizační služby, které mohou přijít na řadu ve chvíli, kdy je vývoj dítěte ohrožen v důsledku dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nezvládají bez pomoci překonat.⁹⁹

Pro svou bezplatnost, dostupnost a zpravidla nevyžadovaná předchozí doporučení, se dále jeví jako vhodná pomoc nízkoprahových center pro děti a mládež. V jejich prostředí lze řešit případné vyhocené situace a výchovné konflikty mezi dospívajícím dítětem a rodičem a předejít tak dalším sporům, které mohou ústít v útěk z domova či jiné, závažné situace.¹⁰⁰

Podpora osamocených rodičů by se však neměla vztahovat pouze k jejich roli rodiče jako takové a otázkám výchovy. Důležité je zmínit možnou potřebu poskytnout přímou finanční podporu, pomoc v zajištění adekvátního bydlení, zprostředkování zdravotnické péče, nabídku bez-

⁹⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 81 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁹⁸ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 82 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁹⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. 84-85 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

¹⁰⁰ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 378 s. ISBN 80-7312-038-0.

platných volnočasových aktivit pro děti apod.¹⁰¹ V rámci sociálních služeb je možné jako podpůrné služby pro rodiny s odsouzeným ve VTOS jmenovat azylové domy pro matky/otce s dětmi, odlehčovací služby v případě péče o dítě či jiného člena rodiny se sníženou soběstačností, pečovatelské služby pro rodiny s dětmi, rodinné poradny a ranou péči.¹⁰²

3.4 Svépomocné skupiny

Pokud má jedinec někoho blízkého ve VTOS, může se často cítit osamocený a izolovaný.

Jak bylo uvedeno, příčinou může být postoj veřejnosti k pachatelům trestných činů, přenášený na jejich blízké. Lidé však mají různé specifické potřeby, včetně potřeby společenství dalších osob. *„Skupinu tvoří určitý počet lidí, jejichž činnost směřuje po delší dobu ke společným cílům. Ze společných cílů vyplývá podobnost hierarchie hodnot členů skupiny. Cílů se dosahuje dlouhodobou interakcí a kooperací, která se řídí skupinovými normami a při níž se vytváří relativně stálá struktura vztahů mezi členy skupiny, v nichž jednotlivci zaujímají pozice a přijímají role.“*¹⁰³

Sociální skupina tak hraje pro člověka, který si připadá se svým problémem sám, je osamělý a cítí, že se nemá komu svěřit, mnohdy důležitou roli. Literatura ve směru k osobám s duševním onemocněním uvádí, že setkáním ve skupině může člověk s duševním onemocněním dosáhnout úlevy, kdy důležité je již samotné vědomí, že není ve své situaci sám. Má prostor sdílet své myšlenky, starosti, obavy či názory s ostatními lidmi, kteří podobnou zkušeností též procházejí a rozumí mu. Tato zkušenost mu případně dává možnost vytvořit nový pohled na

¹⁰¹ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 37 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

¹⁰² MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 48-49 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

¹⁰³ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. 21 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

řešení své situace.¹⁰⁴ Podobná pozitiva se dají přirovnat k možným cílům svépomocných skupin rodin s odsouzeným ve VTOS, které jsou založené na vzájemné pomoci, podpoře a povzbuzení.

Členství ve svépomocné skupině tedy představuje pro člověka možnost pomoc nejen získat, ale zároveň ji poskytnout druhým osobám. To je důležité pro omezení pocitů bezmoci, závislosti a zároveň pro zplnomocnění ke zvládnutí obtížné životní situace. Není nutné, aby si lidé ve svépomocných skupinách pro členy rodin s odsouzeným ve VTOS, vzájemně vysvětlovali specifika svých obtíží, jelikož je právě tato konkrétní zkušenost spojuje. Dalším výrazným pozitivem svépomocných skupin je jejich finanční nenáročnost a potřeba vynaložit na jejich fungování minimum prostředků.¹⁰⁵

Příkladem svépomocné skupiny pro blízké odsouzených ve VTOS je Svépomocná skupina osob blízkých lidem ve vězení, pořádaná za účasti pracovníků občanského sdružení Za branou, z. s. Setkání probíhají od konce roku 2011, zpravidla 1 x 5 týdnů na Praze 1. Setkání jsou bezplatná.¹⁰⁶

Formou svépomocné skupiny mohou být též různá webová fóra a blogy, kde je možné vznášet dotazy a rozvíjet diskuze na určitá témata, tedy i téma odsouzení blízkého člověka do VTOS, či webové projekty, zaměřené na problematiku rodin s odsouzeným ve VTOS. Jako příklad uvádím web Manžel v base (www.manzelvbase.cz), který je věnován ženám, které mají blízkého ve výkonu vazby či VTOS a umožňuje jim anonymně, bez osobního kontaktu, sdílet své příběhy, svěřit se, čerpat informace a bez obav toto téma otevřít ostatním návštěvníkům tohoto webu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ MAŠÁT, Vladimír. *Vybrané postupy sociální práce se skupinou*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2012. 15 s. ISBN 978-80-86057-80-4.

¹⁰⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 167 s. ISBN 80-7178-548-2.

¹⁰⁶ *Svépomocná skupina* [online]. Za branou, z.s., 2016 [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/skupina/>

¹⁰⁷ *Manžel v base* [online]. Manžel v base [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: <http://www.manzelvbase.cz/>

4. Služby pro rodiny s odsouzeným ve VTOS v Praze

Cíl bakalářské práce je zanalyzovat možnosti podpory v oblasti sociálních služeb, poskytovaných na území hlavního města Prahy, pro rodiny s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody.

V praktické části bakalářské práce bych tak ráda za pomoci dostupné literatury a informačního portálu Ministerstva práce a sociálních věcí, Registru poskytovatelů sociálních služeb, zmapovala dostupné sociální služby v hlavním městě Praze, respektive ty, které představují možnou pomoc a podporu v problematických oblastech, se kterými se členové rodiny, které mají blízkého ve VTOS, mohou setkat.

Pro doplnění možných forem této podpory, jsem se také zaměřila na tři vybrané nestátní organizace (Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Za branou, z. s. a Český helsinský výbor, z. s.).

Rozhodla jsem se také ve stručnosti přiblížit činnost občanských poraden, jelikož mohou představovat první, byť zpravidla krátkodobou a nekontinuální, podporu rodinám, které se v důsledku odsouzení blízkého ocitli v nepříznivé situaci a potřebují získat potřebné informace a vhodné kontakty pro její řešení.

Praktickou část uzavírám kapitolou, věnovanou pracovišti Resocializační a reintegrační programy, které je detašovaným pracovištěm Centra sociálních služeb Praha, se zaměřením na jejich Doprovodný program pro rodiny a blízké okolí odsouzených mužů a žen.

4.1 Popis výzkumné metody

Pro výzkumné šetření jsem zvolila formu deskriptivního výzkumu. Deskriptivní výzkum se zaměřuje na získání přehledu o zkoumaném problému, sleduje vybrané aspekty určitého jevu a mívá popisnou podobu.¹⁰⁸

¹⁰⁸ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). 34 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

Využila jsem sekundární analýzy dat, která představuje zpracování a využívání již existujících dat.¹⁰⁹ S ohledem na cíl práce, zanalyzovat možnosti podpory v oblasti sociálních služeb, poskytovaných na území hlavního města Prahy, pro rodiny s odsouzeným ve VTOS, jsem jako datový podklad výzkumného šetření, zvolila virtuální data, která se nacházejí na internetu. Jak uvádí Hendl, tato oblast má velký informační potenciál.¹¹⁰

Nejprve jsem prostřednictvím informačního portálu MPSV vyhledala online Registr poskytovatelů sociálních služeb. V RPSŠ jsem vybrala kritérium pro vyhledání sociální služby, hlavní město Praha. Takto jsem vyhledala veškeré registrované sociální služby. Z nich jsem na základě informací z teoretické části bakalářské práce, a tedy studia odborné literatury, vymezila deset druhů sociálních služeb, na které jsem se zaměřila (zařízení azylových domů, zařízení krizové pomoci, kontaktní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, služby odborného sociálního poradenství, odlehčovací služby, pečovatelské služby pro rodiny s dětmi, zařízení rané péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a telefonickou krizovou pomoc).

V rámci mapování jednotlivých druhů služeb, bylo mým záměrem zjistit, zda jsou vůbec na území hl. m. Prahy dostupné, a pokud ano, v jakém počtu. Zajímala mě dále cílová skupina klientů a s ohledem na případnou využitelnost rodinami s odsouzeným ve VTOS, také jejich zřizovatel.

Poté, co jsem získala informace k existenci a počtu jednotlivých druhů služeb, jsem prostudovala informace uvedené v RPSŠ k jednotlivým zařízením a opět výběr zúžila o ta zařízení, která uváděla primárně zaměření na cílové skupiny klientů, které neodpovídaly zaměření bakalářské práce (například osoby s chronickým onemocněním).

V této souvislosti mě překvapilo, že žádné ze zařízení neuvádí v bližším popisu služby v RPSŠ, poskytování sociální služby pro rodiny s odsouzeným ve VTOS či tomu odpovídající ekvivalent. Zaměřila jsem

¹⁰⁹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). 168 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

¹¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 208 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

se tedy zejména na cílové skupiny rodin s dítětem/děťmi, osoby v krizi, osoby vedoucí rizikový způsob života nebo tímto způsobem života ohrožené, děti a mládež od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy a osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách.

V průběhu zpracování dat jsem došla ke zjištění, že mnoho poskytovatelů sociálních služeb uvádí široký záběr cílových skupin klientů, ačkoliv je již z jejich názvu patrné, že jsou s velkou pravděpodobností poměrně specificky zaměřené. Zaměření na vybrané cílové skupiny (rodiny s dítětem/děťmi, osoby v krizi, osoby vedoucí rizikový způsob života nebo tímto způsobem života ohrožené, děti a mládež od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy a osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách) tak bylo v těchto případech nedostatečné. Na tuto problematiku jsem narazila zejména u služeb odborného sociálního poradenství, pečovatelských služeb pro rodiny s dětmi, a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. V těchto případech jsem se o zaměření a činnosti jednotlivých služeb blíže informovala po zadání názvu těchto vybraných zařízení do internetového vyhledávače <https://www.google.com/> a vyhledání oficiálních webových stránek jednotlivých zařízení.

Poté, co jsem zmapovala dostupnost poskytovaných sociálních služeb na území hl. m. Prahy, jsem se zaměřila na nestátní organizace Mezinárodní vězeňské společnosti, z. s., Za branou, z. s. a Český helsinský výbor, z. s. Výběr jsem zvolila na základě setkání spolupracujících organizací ve věznici Světlá nad Sázavou dne 31. 5. 2016, při kterém byla představena činnost spolupracujících subjektů, tedy i nestátních organizací, s věznicí. Tyto tři organizace mě zaujaly pro svou činnost, zaměřenou na rodiny odsouzených ve VTOS. Informace jsem čerpala z vydaných publikací, oficiálních webových stránek a výročních zpráv, dostupných na internetu.

Při zjišťování informací o možnostech podpory pro rodiny s odsouzeným ve VTOS jsem se, s ohledem na komplexnost, zaměřila také na činnost a dostupnost služeb Asociace občanských poraden v hl. m. Praze. Pro získání informací jsem čerpala z jejich oficiálních webových stránek.

Pro dlouholetou stabilní pozici pracoviště Resocializační a reintegrační programy Centra sociálních služeb Praha, jsem v závěrečné kapitole praktické části uvedla k tomuto pracovišti bližší informace. Informace k činnosti pracoviště jsem využila zejména z vydaného periodika na téma Cesta změny.

4.2 Poskytované sociální služby

Webový portál Ministerstva práce a sociálních věcí umožňuje vyhledat online sociální službu v Registru poskytovatelů sociálních služeb. Tento registr byl zřízen na základě zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách.¹¹¹

S ohledem na zaměření bakalářské práce a tedy cílovou skupinu rodin s odsouzeným ve VTOS, jsem se při výběru mapovaných sociálních služeb v Praze, zaměřila na zařízení azylových domů, zařízení krizové pomoci, kontaktní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, služby odborného sociálního poradenství, odlehčovací služby, pečovatelské služby pro rodiny s dětmi, zařízení rané péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a telefonickou krizovou pomoc.

Na území hlavního města Prahy se nachází 27 Azylových domů, 10 zařízení krizové pomoci, 5 zařízení kontaktních center, 17 zařízení nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, 78 zařízení poskytujících odborné sociální poradenství, 35 zařízení poskytujících odlehčovací služby, 44 zařízení poskytující pečovatelské služby, 5 zařízení rané péče, 21 zařízení poskytující sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a 13 zařízení, poskytující telefonickou krizovou pomoc.¹¹²

¹¹¹ *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-06-10]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do;jsessionid=0B841B599E820D7E5C04F22D40F23103.node1?SUBSESSION_ID=1560195592227_1

¹¹² *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-05-27]. Dostupné z: [://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1558985016652_14](http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1558985016652_14)

Azylové domy

Z uvedených 27 zařízení azylových domů jsem vyčlenila ta, jejichž cílovou skupinou klientů jsou oběti domácího násilí, osoby s chronickým onemocněním či mentálním, tělesným, zdravotním a kombinovaným postižením a azylové doby, u kterých nebyla adresa zveřejněna (např. z důvodu cílové skupiny klientů obětí obchodu s lidmi).

Zaměřila jsem se na azylové domy s cílovou skupinou osob v krizi, bez přístřeší a rodin s dítětem/děťmi. Těchto azylových domů je na území hlavního města Prahy celkem 22. Poskytovateli jsou Arcidiecézní charita Praha (2), Armáda spásy v České republice, z. s. (1), Centrum sociálních služeb Praha (7), Diakonie ČCE - Středisko křesťanské pomoci v Praze (1), K srdci klíč, o. p. s. (1), Kolpingova rodina Praha 8 (1), NADĚJE (4), Otevřené srdce, o.p.s. (1), Proxima Sociale o.p.s. (1), Sociální služby městské části Praha 12, příspěvková organizace (1), SPOLEČNOU CESTOU, z.s. (1) a Středisko křesťanské pomoci Horní Počernice (1).

Zařízení krizové pomoci

Při mapování zařízení krizové pomoci jsem se opět zaměřila na ta, primárně zaměřená na cílovou skupinu osob v krizi, rodiny s dítětem/děťmi a také na děti a mládež od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy. Počet těchto zařízení krizové pomoci je na území hlavního města Prahy 6, z celkových 10. Poskytovateli jsou Dětské krizové centrum, z. ú. (1), Diakonie ČCE - Středisko křesťanské pomoci v Praze (1), Dům tří přání, z. ú. (1), Kolpingova rodina Praha 8 (1), Proxima Sociale o. p. s. (1), Terapeutické centrum Modré dveře, z. ú. (1).

Kontaktní centra

V rámci kontaktních center uvádím všech 5 zařízení, která své služby na území Prahy poskytují a jejichž cílová skupina klientů zahrnuje jak osoby v krizi a rodiny s dítětem/děťmi, tak ta, která se výlučně zaměřují na osoby ohrožené závislostí nebo závislé na návykových látkách. Jejich poskytovateli jsou Prev-Centrum, z. ú. (1), PROGRESSIVE o. p. s.

(1), SANANIM z.ú. (2), Středisko prevence a léčby drogových závislostí DROP IN o. p. s. (1).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

U nízkoprahových zařízení pro děti a mládež též uvádím všech 17, působících na území hlavního města Prahy, jelikož všechna ve svém zaměření uvádějí cílovou skupinu klientů dětí a mládež ve věku od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy a osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Poskytovateli jsou Centrum sociálně zdravotních služeb (1), Dům dětí a mládeže Praha 3 – Ulita (1), Husitské centrum o. p. s. (1), JAHODA, z. ú. (2), Neposedá z. ú. (2), Prev-Centrum, z. ú. (1), Proxima Sociale o.p.s. (4), R - Mosty, z. s. (1), Salesiánské středisko mládeže - středisko volného času, o. p. s. (1), Sdružení na pomoc dětem s handicapem, z. ú. (1), YMCA Praha (2).

Odborné sociální poradenství

Celkový počet 78 zařízení, poskytujících odborné sociální poradenství, jsem zúžila o ta, u kterých jejich poskytovatel uvádí jednu z následujících cílových skupin klientů: rodiny s dítětem/děťmi, osoby v krizi, senioři, osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy a osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách. Těchto poskytovaných sociálních služeb je na území hlavního města Prahy 47.

Následně jsem se po jednotlivém zadání názvu těchto vybraných zařízení do internetového vyhledávače <https://www.google.com/> o jejich zaměření blíže informovala a výběr opětovně zúžila o specificky zaměřená zařízení (např. nutriční poradenství, migranti, problematika obchodu s lidmi apod.), u kterých bylo patrné, že nejsou rodinami s odsouzeným ve VTOS primárně využitelná. Tímto postupem jsem došla k 18 zařízení, jejichž služby odborného sociálního poradenství mohou v Praze rodiny s odsouzeným ve VTOS využít. Jejich poskytovateli jsou Arcidiecézní charita Praha (1), Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje (1), Centrum sociálních služeb Hvozdy, o. p. s. (1), Centrum sociálních služeb Praha (4), Český

helsinský výbor, z. s. (1), Člověk v tísni, o. p. s. (1), DOM - Dům otevřených možností, o. p. s. (1), Občanská poradna Praha (1), Občanské sdružení Za branou, z. s. (1), ONŽ - pomoc a poradenství pro ženy a dívky, z. s. (1), Poradna pro občanství Občanská a lidská práva, z. s. (1), Proxima Sociale o. p. s. (1), R - Mosty, z. s. (1), REMEDIUM Praha o. p. s. (1), SPOLEČNOU CESTOU, z. s. (1).

Odlehčovací služby

Při mapování zařízení, která poskytují odlehčovací služby, jsem se zaměřila primárně na ta, která ve svém zaměření uvádějí rodiny s dítětem/děťmi a osoby v krizi. Z 35 zařízení jsem takto výběr zúžila na 5, poskytovateli jsou: Cesta domů, z. ú. (1), Hornomlýnská, o. p. s. (1), Národní ústav pro autismus, z. ú. (1), Sociální a ošetrovatelské služby Praha 8 - SOS Praha 8 (1) a Zdravotní ústav Most k domovu, z. ú. (1).

S ohledem na specifikum cílové skupiny seniorů, osob s kombinovaným, mentálním a tělesným postižením a s chronickým duševním onemocněním, odlehčovací služby zaměřené výlučně na tyto cílové skupiny klientů do výše uvedených mapovaných odlehčovacích služeb nezahrnuji.

Pečovatelské služby

Zařízení poskytující pečovatelské služby uvádím primárně ta, která jsou zaměřená na rodiny s dítětem/děťmi. Jejich počet je 19. Tato jednotlivá vybraná zařízení jsem opět pomocí internetového vyhledávače <https://www.google.com/> vyhledala a pokusila se z jejich webových stránek zjistit bližší informace k jejich zaměření a cílové skupině klientů. Výběr 19 zařízení jsem následně zúžila na 10 zařízení, která se zaměřují na rodiny s dítětem/děťmi, bez ohledu na bližší kritéria (například kritérium rodin s třemi a více dětmi). Poskytovateli těchto zařízení jsou Centrum sociální a ošetrovatelské pomoci Praha 15 (1), Centrum sociální a ošetrovatelské pomoci Praha 5 (1), Centrum sociální a ošetrovatelské pomoci v Praze 10, příspěvková organizace (1), Digitus Mise, z. ú. (1), Komunitní centrum Petrklíč, z. s. (1), Pečovatelská služba Praha – Radotín (1), Pečovatelská služba Praha 3 (1),

PROSAZ, z. ú. (1), Sociální služby Praha 9, z. ú. (1) a Středisko sociálních služeb Prahy 13 (1).

Raná péče

Poskytovateli pěti zařízení rané péče, poskytujících službu v Praze, jsou Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. (1), Diakonie ČCE - středisko Praha (1), EDA cz, z. ú. (1), Národní ústav pro autismus, z. ú. (1) a Společnost pro ranou péči, z. s. (1).

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Pro účely bakalářské práce jsem se u 21 zařízení, které v Praze poskytují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, zaměřila na ta, která se dle svých webových stránek specificky neprofilují na rodiny s dítětem/děťmi, které trpí zdravotním postižením, nedostačující znalostí českého jazyka apod.

Poskytovateli výsledných 15 zařízení jsou Centrum integrace dětí a mládeže, z. s. (1), Cestou necestou, z. ú. (1), Diakonie ČCE - Středisko křesťanské pomoci v Praze (1), Dům tří přání, z. ú. (1), Kolpingova rodina Praha 8 (1), LATA - programy pro mládež a rodinu, z. ú. (1), Poradna pro integraci, z. ú. (1), Poradna pro občanství Občanská a lidská práva, z. s. (1), Proxima Sociale o. p. s. (1), Sdružení na ochranu ohrožených dětí, z. s. (1), Sdružení na pomoc dětem s handicapem, z. ú. (1), SOS dětské vesničky, z. s. (1), SPOLEČNOU CESTOU, z. s. (1), STŘEP - České centrum pro sanaci rodiny, z. ú. (1), Židovská obec v Praze (1).

Telefonická krizová pomoc

U zařízení poskytující telefonickou krizovou pomoc jsem se zaměřila na ta, která se zaměřují na osoby v krizi, rodiny s dítětem/děťmi, děti a mládež od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy a osoby, žijící v sociálně vyloučených lokalitách. Poskytovatelé těchto 10 zařízení jsou Centrum sociálních služeb Praha (1), Cesta z krize, z. ú. (2), Dětské krizové centrum, z. ú. (1), EDA cz, z. ú. (1), Elpida, o. p. s. (1), La Strada Česká republika, o. p. s. (1), Linka bezpečí, z. s. (2) a ONŽ - pomoc a poradenství pro ženy a dívky, z. s. (1).

4.3 Vybrané nestátní organizace

Výše uvedené sociální služby mohou rodiny s odsouzeným ve VTOS při řešení své obtížné životní situace využít. Mohlo by se zároveň zdát, že jejich celkový počet je poměrně vysoký. Poskytovatelé uvedených sociálních služeb však ve svém zaměření neuvádějí primárně cílovou skupinu klientů rodiny s odsouzeným ve VTOS, či v popisu služby podporu těmto rodinám nespecifikují.

V následujícím textu uvádím tři vybrané nestátní organizace, které se podpoře rodin s odsouzeným ve VTOS věnují a tyto rodiny představují přímo jednu z jejich cílových skupin klientů, na které svou práci zaměřují. Jejich výběr jsem zvolila na základě informací, obdržенých při setkání spolupracujících organizací ve věznici Světlá nad Sázavou dne 31. 5. 2016, při kterém byla představena činnost subjektů, tedy i nestátních neziskových organizací, které s věznicí Světlá nad Sázavou spolupracují a jejichž pracovníci do věznice pravidelně docházejí na konzultace s odsouzenými ženami či na odsouzené a jejich rodiny své služby cílí.

Zvolila jsem Mezinárodní vězeňské společenství, z. s., Za branou, z. s. a Český helsinský výbor, z. s. Tyto tři organizace uvádím pro jejich činnost, zaměřenou nejen na samotné odsouzené osoby, ale též výrazně zaměřenou a specializující se na rodiny odsouzených. Zaujaly mě organizováním specifických činností, jako je pořádání svépomocné skupiny pro rodiny odsouzených či zprostředkování kontaktu dětí s odsouzeným rodičem. Informace jsem čerpala z vydaných publikací, oficiálních webových stránek a výročních zpráv, dostupných na internetu.

Mezinárodní vězeňské společenství, z. s.

Mezinárodní vězeňské společenství v České republice (dále jen „MVS“) je dobrovolnické křesťanské sociální hnutí, registrované jako zapsaný spolek, které vzniklo v roce 2010. Od léta 2011 patří mezi 127 zemí světa, které jsou sdružené v organizaci se stejným názvem, Prison Fellowship International. MVS sdružuje dobrovolníky z rozsáhlého spektra církví a je podporováno jak jednotlivci, sbory a farnostmi z českého prostředí, tak ze zahraničí. Ve své činnosti se zaměřuje na

cílovou skupinu obětí trestné činnosti, odsouzených, propuštěných z VTOS, jejich rodin a dětí. Činnost MVS je založena na předávání zkušeností a poznatků ze zahraničí, prostřednictvím Prison Fellowship International, prostřednictvím školitelů a materiálů. K rodinám a dětem odsouzených, vykonávajících nepodmíněný trest odnětí svobody, se vztahují projekty MVS „Týden modliteb“ a „Andělský strom“, v rámci kterého jsou jménem rodiče ve VTOS odesílány dárky jeho dětem, spolu s osobním dopisem.¹¹³

Projekt „Andělský strom“ vychází ze skutečnosti, že rodiny odsouzených se často vyrovnávají s existenciálními potížemi a Vánoční svátky jsou pro ně obzvláště emocionálně náročným obdobím. Do projektu se může zapojit široká veřejnost.¹¹⁴ MVS dále podporuje návštěvy dětí za uvězněnými rodiči. Jde o formu dobrovolnické pomoci s dopravou rodiny do věznice, která vychází jak z nedostatku finančních prostředků na realizaci cesty mnoha rodin odsouzených, tak z omezení se do některých věznic dopravit jinak, než automobilem. Dobrovolnická pomoc v této oblasti zahrnuje i variantu pohlídání dětí či prostou finanční pomoc s platbou za cestu.¹¹⁵

V roce 2017 zároveň MVS vydalo publikaci s názvem *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině*, orientovanou na rodiny s odsouzeným ve VTOS, se zaměřením na děti uvězněných otců a matek.

Za branou, z. s.

Za branou, z. s. je občanské sdružení, které svou činností cílí na pomoc osobám po VTOS, jejich rodinám a blízkému okolí. Záměrem je

¹¹³ HÁLA, Jaroslav, Petr JÁNSKÝ a Gabriela KABÁTOVÁ. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině: Imprisonment that considers the families of prisoners*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. 22-23 s. ISBN 978-80-7394-628-9.

¹¹⁴ *Program Andělský strom* [online]. Prison Fellowship. Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: <http://prisonfellowship.cz/projekty/program-andelsky-strom/>

¹¹⁵ HÁLA, Jaroslav, Petr JÁNSKÝ a Gabriela KABÁTOVÁ. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině: Imprisonment that considers the families of prisoners*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. 37 s. ISBN 978-80-7394-628-9.

úspěšná resocializace osob propuštěných z VTOS a vracejících se do běžného života na svobodě. Důraz Za branou, z. s. klade na vztahy odsouzených s jejich rodinou a blízkými lidmi.¹¹⁶

Mezi aktivity, kterým se toto občanské sdružení věnuje, patří pořádání tematických seminářů, práce ve věznicích, pomoc osobám po VTOS a práce s rodinami odsouzených. Občanské sdružení Za branou, z. s., poskytuje odborné poradenství odsouzeným, zaměřené na rodinné vztahy a praktickou pomoc při řešení jejich uplatnění na trhu práce a možnosti ubytování po VTOS. Za branou, z. s. se také věnuje rodinnému poradenství ve věznicích. Jde o program odborného právního a psychologického poradenství pro odsouzené rodiče, realizovaný formou besed v několika věznicích České republiky, individuálního poradenství a poradenství korespondenční formou. Další aktivitou je výše zmíněná Svěpomocná skupina. Mezi obsahovou náplň setkání svěpomocné skupiny patří sdílení zkušeností, názorů a postojů rodin odsouzených. Cílem pořádaných svěpomocných skupin je dále zvýšení informovanosti a orientace v systému vězeňství, příprava na propuštění blízké osoby z VTOS a spolu s odborníky pomoc blízkým odsouzeným osobám po propuštění na svobodu. Za branou, z. s. dále poskytuje rodinám odsouzených ambulantní poradenství, mimo osobních setkání též telefonicky a on-line. Rodiny odsouzených mohou také využít služeb psychologa.¹¹⁷

Český helsinský výbor, z.s.

Po roce 1975 začaly po světě vznikat helsinské výbory, za účelem dohledu nad dodržováním Všeobecné deklarace lidských práv. Český helsinský výbor, z. s. (dále jen ČHV) je organizací na ochranu lidských práv a jeho počátky sahají do roku 1988. ČHV působí v oblasti dodržování lidských práv v České republice, vězeňství a trestní justici, sociál-

¹¹⁶ O nás [online]. Za branou [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/o-nas/>

¹¹⁷ Výroční zpráva za rok 2017 [online]. Řevnice: Za branou, 2017 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/o-nas/>

ního a právního poradenství, výchovy k lidským právům a zároveň boje proti rasismu a nesnášenlivosti ¹¹⁸

V rámci své projektové činnosti realizuje ČHV dlouhodobý projekt s názvem Děti vězněných rodičů. Jeho hlavním cílem je podpora a zajištění kontaktu mezi dětmi a jejich rodiči ve VTOS, prostřednictvím asistovaných návštěv. Jde o podporu tohoto kontaktu zejména rodinám, které si cestu do věznice a zpět nemohou dovolit z důvodu nepříznivé finanční situace. V rámci projektu Děti vězněných rodičů ČHV v roce 2008 vydal publikaci „Maminka ve vězení“, která poskytuje dítěti srozumitelnou formou informace o prostředí, kde se rodič nachází. ČHV se zároveň v rámci osvětové činnosti snaží na tuto problematiku upozorňovat, kdy se např. v roce 2011 podílel na dokumentu režisérky Zory Cejnkové z cyklu Rodinné křižovatky s názvem „Když je táta za mřížemi“, který na situaci dětí s rodičem ve VTOS upozorňuje a zároveň prezentuje příběh muže, odsouzeného k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a jeho snahu o kontakt s nezletilým synem za situace, kdy si to opatrovník jeho dítěte nepřeje. ¹¹⁹

4.4 Asociace občanských poraden

V České Republice bylo v roce 1997 založeno Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden. Od roku 1998 nese toto sdružení název Asociace občanských poraden („AOP“). V současné době AOP sdružuje 38 občanských poraden, detašovaných pracovišť a kontaktních míst, která pokrývají území všech krajů v České republice. Dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách poskytují občanské poradny odborné sociální poradenství, a to nezávisle, nestranně, bez hodnocení, bez úplaty a s ohledem na konkrétní situaci klienta. Jejich další činnost zahrnuje spolupráci s příslušnými státními a místními orgány, které mimo jiné upozorňují na nedostatky legislativy a neřešené problémy občanů. Cílovou skupinou klientů občanských poraden jsou občané

¹¹⁸ O nás [online]. Český helsinský výbor, 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/o-nas/>

¹¹⁹ Děti vězněných rodičů [online]. Český helsinský výbor, 2019 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/co-delame/projektova-cinnost/deti-veznenych-rodicu/>

v obtížné životní situaci. Pod pojmem obtížná životní situace je možno si představit množství problematických situací. Zpravidla jde o situace spojené s osamělým rodičovstvím, nezaměstnaností, existenčním minimem a situací národnostních menšin.¹²⁰

Veškeré poradny sdružených AOP poskytují sociální poradenství v celkem 18 oblastech, které zahrnují oblast sociálních dávek (poskytovaných mimo rámec sociálního pojištění), oblast sociálních služeb dle individuálních potřeb (např. závislosti, sociální bydlení), oblast zdravotního a sociálního pojištění, oblast pracovně-právních vztahů a zaměstnanosti (včetně možností rekvalifikace), oblast bydlení, oblast rodinných a mezilidských vztahů, občanskoprávních vztahů, oblast daní a poplatků, školství a vzdělávání, oblast problematiky zadluženosti, oblast ochrany spotřebitele, oblast právního systému v České republice a Evropské unii, oblast občanských soudních řízení a jeho alternativ, oblast veřejné správy, oblast ochrany základních práv a svobod a oblast trestního práva, včetně informací o trestním řízení, jeho průběhu, účastnících, jejich práv a povinností.¹²¹

V Praze v rámci AOP působí čtyři občanské poradny (konkrétně na Praze 1, 2, 3 a 12) a 2 kontaktní místa (Praha 6 a Praha 12).¹²²

Je tedy patrné, že škála informací, které občané mohou v rámci občanských poraden získat, je široká a zahrnuje poskytované informace v oblastech, které mohou rodiny s blízkým odsouzeným ve VTOS, zužitkovat.

4.5 Resocializační a reintegrační programy CSSP

Resocializační a reintegrační programy (dále jen „RRP“) je název jednoho z detašovaných pracovišť Centra sociálních služeb Praha (dále jen „CSSP“). Pracoviště RRP uvádím samostatně, jelikož jde o příspěv-

¹²⁰ *O nás* [online]. Asociace občanských poraden [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/o-nas>

¹²¹ *Oblasti sociálního poradenství* [online]. Asociace občanských poraden [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/o-nas/oblasti-socialniho-poradenstvi>

¹²² *Občanské poradny v síti AOP* [online]. Asociace občanských poraden [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/cs/poradny>

kovou organizaci hlavního města Prahy. Představuje zároveň stabilně fungující službu s dlouholetou tradicí.

CSSP je tedy příspěvkovou organizací hlavního města Prahy, které je jeho zřizovatelem. Bylo založeno v roce 1998, sjednocením několika samostatných rozpočtových organizací. V průběhu své existence se počet jednotlivých pracovišť výrazně rozšířil, čímž se zvýšil též rozsah nabízených služeb i počet osob, kterým své služby poskytuje. Organizace CSSP poskytuje služby terénní, ambulantní a pobytové. Škála cílové skupiny klientů a osob v tíživé životní nebo sociální situaci je široká. CSSP realizuje služby zejména z oblasti sociální, avšak poskytuje také některé ze služeb zdravotnických, informačních apod. V současné době je jednou z největších sociálních organizací v hlavním městě Praze. Služeb CSSP však nevyužívají jen občané hlavního města Prahy, mohou jich využít lidé z celé České republiky, včetně cizinců.¹²³

Pracoviště RRP vzniklo v roce 2001 a mezi ostatní pracoviště CSSP se zařadilo o rok později. Původně se pracoviště jmenovalo Probační resocializační programy a i jeho agenda prošla několika metodickými změnami – primárně jako reakce na potřeby klientů, potřeby realizace specializovaných programů PMS ČR a jako reakce na vývoj českého vězeňství.¹²⁴ „Odborné poradenství poskytované na tomto pracovišti zahrnuje komplexní řešení problémů souvisejících s pácháním trestné činnosti a výkonem trestu odnětí svobody (příčiny, vývoj, důsledky, řešení následků apod.).“¹²⁵ Jako významná se jeví také provázanost služeb a spolupráce jak s jednotlivými pracovišti CSSP (například azylovými domy), tak s PMS ČR, VS ČR, sociálními kurátory, nestátními neziskovými organizacemi, kolegy z oblasti psychiatrie, kriminologie apod.¹²⁶

¹²³ O nás [online]. Centrum sociálních služeb Praha [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/855-o-nas>

¹²⁴ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, 2017(10). 8 – 9 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

¹²⁵ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, 2017(10). 10 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

¹²⁶ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, 2017(10). 11 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

Pracoviště RRP se primárně věnuje výkonu soudem uložených alternativních opatření, omezení a povinností dospělým pachatelům, sociálnímu a právnímu poradenství se zaměřením na trestně právní otázky, řešení dluhů a sociálních problémů. RRP realizuje pět základních programů pro cílovou skupinu dospělých klientů, mužů i žen. V další rovině se věnuje kontinuální práci s jejich sociálním okolím.¹²⁷

Jedním z těchto programů jsou Doprovodné programy, které jsou určeny nejen rodinám, ale i širšímu sociálnímu okolí pachatelů trestné činnosti, odsouzených či vězňených osob. Orientují se na jejich potřebu řešit problematiku odsouzení či uvěznění blízkých, potřebu odborné rady či podpory.¹²⁸ „*Rodinní příslušníci či jiné osoby blízké odsouzených nebo lidé z jejich sociálního okolí vyhledávají tuto službu především jako podporu a zdroj kvalitních informací o možnostech, postupech jednání s blízkým ve výkonu trestu odnětí svobody, zajímají se o formy takové podpory, která by přispěla ke kvalitnímu začlenění jejich blízkých, kteří spáchali trestnou činnost.*“¹²⁹ Rodiny odsouzených se dále často zajímají o možnosti řešení sanace dluhů svých blízkých, podílejí se na shromažďování informací a dat k jednotlivým dlužným pohledávkám (například zajištěním výpisu z Centrální evidence exekucí), snaží se získat informace z oblasti legislativy, informace k možnostem podpory svých blízkých při podání žádosti o podmíněné propuštění či k možnostem zařazení do společnosti po opuštění věznice. RRP zároveň nabízí prostor pro řešení běžných oblastí z každodenního života, otevírání osobních témat apod.¹³⁰

¹²⁷ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, **2017**(10). 12 - 13 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

¹²⁸ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, **2017**(10). 14 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

¹²⁹ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, **2017**(10). 38 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

¹³⁰ Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, **2017**(10). 38 s. Evidenční číslo MK ČR E 22140.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá možnostmi podpory rodin s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody v Praze. Problematiku rodin, které zůstávají „za zdmi věznice“, zatímco jejich blízcí nastupují a vykonávají nepodmíněný trest odnětí svobody, jsem zvolila jednak z důvodu samotného zájmu o tuto problematiku, jednak proto, že jde z mého pohledu o téma aktuální a přesto ne výrazně diskutované. Vzhledem k celkovému počtu 21672 osob vězněných v České republice a rodin těchto osob, kterých se odsouzení dotýká, se domnívám, že jde o problematiku významnou.

Cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat možnosti podpory v oblasti sociálních služeb, poskytovaných na území hlavního města Prahy, pro rodiny s odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pro rodiny a jejich blízké ve VTOS je stěžejní udržení vzájemného kontaktu. Mimo korespondence a telefonických hovorů má zásadní vliv možnost osobní návštěvy rodiny ve věznici, či návštěvy mimo prostory věznice, které představují formu kázeňské odměny pro odsouzené.

S realizací návštěv se však mnohdy pojí nepříznivá finanční situace, která odsouzením blízkého člověka rodině vznikla či se ještě více prohloubila. Problematické je tak nejen dojíždění do věznic, ale též zajištění celkového chodu domácnosti, péče o děti, seberealizace. Mimo finančních a materiálních, může mít odsouzení blízkého člověka na jeho rodinu další negativní dopady, zejména samotné zpřetrhání sociálních vazeb, sociální stigmatizaci, izolaci či obtíže při výchově dětí.

Významnou roli při snaze rodin se s těmito negativními důsledky vypořádat, mají zařízení sociálních služeb, zejména azylové domy, zařízení krizové pomoci, kontaktní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, zařízení poskytující odborné sociální poradenství, odlehčovací služby, pečovatelské služby, zařízení rané péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a telefonickou krizovou pomoc. Všechna tato zařízení a služby jsou na území hl. m. Prahy poměrně široce zastoupená, avšak konkrétní realizované služby jednotlivých zařízení se primárně na rodiny s odsouzeným ve VTOS zaměřují pouze ojedinele. V tomto ohledu lze jmenovat nestátní organizace Mezinárodní vězeňské společnosti, z. s., Za branou, z. s. a Český helsinský výbor, z. s.

které se pomoci a podpoře rodin s odsouzeným ve VTOS cíleně věnují. V hl. m. Praze zároveň působí Resocializační a reintegrační programy příspěvkové organizace hl. m. Prahy, Centra sociálních služeb Praha. Také toto pracoviště se mimo jiné ve svých aktivitách zaměřuje na podporu rodin a blízkých osob odsouzených.

Prvotně mohou rodiny s odsouzeným ve VTOS získat informace, kontakty a doporučení pro řešení jejich situace prostřednictvím občanských poraden. V rámci Asociace občanských poraden se rodiny s odsouzeným ve VTOS mohou obrátit na čtyři občanské poradny působící v Praze a jejich dvě pražská kontaktní místa.

Ukázalo se zároveň, že rodiny s blízkým ve VTOS mohou v rámci získání informací, podpory a sdílení emocí využít specificky zaměřená webová fóra, blogy a diskuze na internetu, věnující se problematice odsouzení.

Je nepochybné, že oblast negativních dopadů odsouzení na rodiny odsouzených osob ve VTOS je rozsáhlá a velmi individuální. Zpravidla tyto dopady zahrnují více úrovní, které spolu vzájemně souvisí. O to více se tak ve směru k podpoře těchto rodin ukazuje potřeba dostatečné informovanosti o dostupnosti služeb, provázanosti služeb a mezioborová spolupráce.

Seznam literatury

Tištěné publikace:

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BRUCH, Hilde. *Základy psychoterapie*. Praha: Triton, 1997. ISBN 80-85875-45-4.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.

HÁLA, Jaroslav, Petr JÁNSKÝ a Gabriela KABÁTOVÁ. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině: Imprisonment that considers the families of prisoners*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. ISBN 978-80-7394-628-9.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2017. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciariстика jako věda žalářní*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.

MAŠÁT, Vladimír. *Vybrané postupy sociální práce se skupinou*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2012. ISBN 978-80-86057-80-4.

MATOULEK, Josef, SEJKOROVÁ, Helena. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-89-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

Newsletter Centra sociálních služeb Praha: Cesta změny. Centrum sociálních služeb Praha, 2017, **2017**(10). Evidenční číslo MK ČR E 22140.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-544-8.

ŠÁNDOROVÁ, Zdenka. *(Re)socializace v rané péči*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. ISBN 978-80-7395-961-6.

ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-484-8.

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4.

VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898.

Z vězení venku. Sborník z konference: Olomouc, 27. listopadu 2007. Olomouc: Charita Olomouc, 2007. ISBN 978-80-254-1056-1.

Zákonné a interní předpisy:

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Internetové zdroje

<https://www.vscr.cz/>

<https://cvvm.soc.cas.cz/>

<https://www.zabranou.cz/>

<http://www.manzelvbaze.cz/>

<http://iregistr.mpsv.cz/>

<http://prisonfellowship.cz/>

<http://www.helcom.cz/>

<https://www.obcanskeporadny.cz/>

<https://www.csspraha.cz/>